

Профілювання ситуації ВПО в Луганській області, Україна Проінформований підхід до довгострокових рішень

Подяка

Норвезька рада у справах біженців (NRC) висловлює подяку працівникам NRC та пану Петру Костогризу, співробітникам місії JIPS, членам Технічної робочої групи та Консультативної групи, Луганській обласній державній адміністрації, зокрема Департаменту соціального захисту населення, професору Володимиру Саріогло, Аналітичному центру «Соціоконсалтинг», благодійному фонду «Стабілізуєшн Суппорт Сервісез», обласній раді з питань ВПО у Луганській області.

Список скорочень

ОГС	Організація громадянського суспільства
ПУТ	Підконтрольні Уряду України території (будь-які території, що перебувають під контролем Уряду України, не обмежуючись Луганською чи Донецькою областями)
ВВП	Валовий внутрішній продукт
МПК	Міжвідомчий постійний комітет
ВПО	Внутрішньо переміщена особа
Місія JIPS	місія Joint IDP Profiling Service
НПУТ	Непідконтрольні Уряду України території
ГО	Громадська організація
NRC	Норвезька рада у справах біженців
МСП	Малі та середні підприємства
SSS	Благодійний фонд «Стабілізуєшн Суппорт Сервісез»
ГРН	Українська гривня
ООН	Організація Об'єднаних Націй

Зміст

1.	Стислий виклад	4
2.	Вступ	5
3.	Методологія.....	7
4.	Обмеження.....	8
5.	Міжнародні та національні стандарти довгострокових рішень	9
6.	Ключові результати.....	10
6.1.	Загальний профіль домогосподарств	10
6.2.	Безпека та пересування через лінію розмежування.....	12
6.3.	Соціальна згуртованість	14
6.4.	Засоби до існування та зайнятість	15
6.5.	Житло, земля та майно	18
6.6.	Майбутні наміри.....	20
7.	Тенденції, характерні для місцезнаходження	24
8.	Ради з питань ВПО.....	25
9.	Висновки.....	26
10.	Рекомендації.....	27

1. Стислий виклад

Луганська обласна державна адміністрація та Норвезька рада у справах біженців (NRC) спільно вирішили покращити розуміння майбутніх намірів та планів ВПО, перешкод, з якими вони стикаються при пошуку довгострокових рішень, а також вразливості та стратегії подолання проблем, що стосуються житла, землі та майна, доступу до засобів до існування, зайнятості та соціальних виплат. Місія JIPS надала технічну підтримку у розробці методології та відповідних інструментів.¹

Профілювання частково було мотивовано відсутністю достовірних даних про кількість ВПО та умови їхнього життя в області, а також постійною невідповідністю між офіційною статистикою ВПО та необхідністю забезпечити прийняття рішень на основі фактичних даних. Профілювання було розпочато в 2019 році й тривало до літа 2020 року, а збір даних завершився до спалаху пандемії Covid-19 в Україні.

Профілювання охопило п'ять міських поселень у Луганській області: Сєвєродонецьк, Лисичанськ, Старобільськ, Рубіжне та Кремінну. Зібрані дані змальовують профіль міського населення ВПО в Луганській області, як переважно працездатного віку, здебільшого переміщеного з міських районів непідконтрольної Уряду України території (НПУТ), серед яких переважають жінки та випускники університетів з невисоко оплачуваною постійною роботою, що проживає в орендованому житлі малими домогосподарствами.

Профілювання також підтвердило основні загальновідомі виклики у сфері довгострокових рішень, як-от адекватні умови житла, повернення на попереднє місце проживання, багаторазові переміщення або поселення в іншій частині країни. Профілювання також підтвердило чітку кореляційну залежність між можливістю ВПО їздити на непідконтрольній уряду території та їхнім наміром залишитися в теперішніх місцях переміщення, а також між відсутністю доступу до житла та наміром ВПО залишити свої нинішні райони проживання.

У наборі рекомендацій обговорюється дві ключові теми: 1) необхідність надійних даних як передумови для відповідних національних, обласних та міжобласних стратегій та планів заходів; та 2) потреба в більш структурованому включенні ВПО до процесів розробки та реалізації відповідних рішень. Без цього різні стратегії та плани, зокрема ті, що вже розпочато, ймовірно, здебільшого залишатимуться декларативними.

¹ Технічна підтримка місії JIPS щодо аналізу довгострокових рішень для Луганської обласної державної адміністрації та NRC була можлива завдяки щедрій підтримці їх донорів, зокрема Уряду США та Генерального Директорату Європейської Комісії з питань цивільного захисту та гуманітарної допомоги.

2. Вступ

Станом на жовтень 2020 року в Україні офіційно зареєстровано² 1,4 млн ВПО, які були змушені покинути свої домівки в Донецькій та Луганській областях і Криму. Точна кількість ВПО, які фактично мешкають на підконтрольній Уряду України території, невідома через активну міграцію та значну кількість записів в офіційній статистиці ВПО, що включає мешканців непідконтрольних територій, які мали зареєструватися як ВПО, щоб отримати доступ до соціальних виплат та пенсій. Через шість років після переміщення багато справді переміщених осіб опиняються в ситуації тривалого переміщення та потребують стійких і довгострокових рішень.

Контекст в Україні багатий різноманітними стратегіями, програмами та планами дій, частково у відповідь на міжнародні вимоги мати чітко визначене бачення й структуру різних процесів, потенційно пов'язаних з відповідними потоками фінансування. Національна стратегія та План заходів щодо інтеграції ВПО та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення (Стратегія/План заходів щодо ВПО) зараз переробляються на центральному рівні та згодом мають бути трансформовані в обласні та міжобласні плани заходів та, де це можливо, пов'язані з поточним процесом децентралізації. Прийняття загальнодержавних стратегічних документів є важливим для визначення основних пріоритетів у вирішенні проблем переміщення та для встановлення орієнтирів для обласних і місцевих органів влади при розробці планів та програм дій. Проте, без розуміння кількості ВПО та умов їх проживання, а також належних бюджетних асигнувань і процедур впровадження та моніторингу на національному, субнаціональному та міжобласному рівнях, різні стратегічні документи, ймовірно, так і матимуть декларативний та теоретичний характер.

Підконтрольна Уряду України територія Луганської області займає друге місце, після Донецької області, за кількістю зареєстрованих ВПО (серед населення). За даними Міністерства соціальної політики України, станом на 6 жовтня 2020 року, в Луганській області було зареєстровано 281 698 ВПО, а саме: 111 665 (40 %) чоловіків, 170 033 (60 %) жінок та 21 769 (8 %) дітей віком до 18 років. Із цієї загальної кількості 35 799 осіб — дорослі працездатного віку, а більшість зареєстрованих ВПО — 202 791 особа (72 %) — люди похилого віку. Менше 3 % (7 250) зареєстрованих ВПО отримують щомісячну адресну допомогу. Точна кількість ВПО, які фактично мешкають у Луганській області, невідома.

У Луганській області План заходів щодо ВПО було прийнято в червні 2019 року (Наказ № 484), проте він втрачає чинність у 2020 році, так само як і Національна стратегія та План заходів. Крім того, у 2017-2018 роках Луганська область реалізувала Обласну цільову програму підтримки та адаптації ВПО (Наказ № 65). Головна відмінність між Планом заходів та Програмою полягала в тому, що остання передбачала бюджетні асигнування в розмірі 856 594 грн (близько 33 000 доларів США).

В Україні також запроваджено різноманітні житлові програми для полегшення доступу ВПО до житла або шляхом будівництва нових будівель, закупівлі житлових одиниць місцевими чи обласними адміністраціями як тимчасового житла (головним чином для під-

2 За даними Міністерства соціальної політики України.

тримки ВПО з певними професіями, які залишаються в певному регіоні), або різні схеми позик і кредитів. Деякі з цих програм також було реалізовано в Луганській області, та які були принаймні теоретично доступними для ВПО, хоча й недостатніми для покриття наявних житлових потреб, або ж мали вимоги та часові рамки, неприйнятні для більшості.

Тим часом більшість програм гуманітарної допомоги перестали розрізняти потреби ВПО та тих осіб, які не є внутрішньо переміщеними, натомість зосереджуючи діяльність на районах поблизу лінії розмежування та потребах населення, яке постраждало внаслідок конфлікту. Водночас мало відомо про реальний склад (профіль) ВПО, які мешкають у Луганській області, особливо в міських та напівміських районах за відстанню 5-20 км від лінії розмежування, їхню ситуацію та наміри. Щоб усунути цю інформаційну прогалину, у співпраці з Луганською обласною державною адміністрацією, у 2019 році NRC розпочала пілотну програму профілювання з метою надати владі та суб'єктам гуманітарної діяльності й розвитку в області ширше уявлення про потреби та наміри ВПО, які може бути використано для подальшого програмного планування, адвокації та розподілу ресурсів для забезпечення довгострокових рішень для ВПО.

Профілювання було проведено спільно NRC та Луганською обласною державною адміністрацією, в основному Департаментом соціального захисту населення, у п'яти населених пунктах: Сєвєродонецьку, Рубіжному, Лисичанську, Кремінній та Старобільську. Місія JIPS надавала технічну підтримку у розробці методології та відповідних інструментів.

Метою профілювання було отримання інформації про майбутні наміри та плани ВПО, перешкоди, що виникають під час пошуку довгострокових рішень, вразливості та стратегії подолання проблем у сфері житла, землі та майна, доступу до засобів до існування, зайнятості та соціальних послуг. Методологія профілювання була розроблена на підставі Міжвідомчої бібліотеки довгострокових рішень та Посібника щодо аналізу, що поглиблюють розуміння та імплементацію Рамкової програми Міжвідомчого постійного комітету до

довгострокових рішень для внутрішньо переміщених осіб.³ Методологія та інструменти були адаптовані до контексту Луганської області шляхом консультацій та оглядів Технічної робочої групи з питань профілювання, до складу якої входять представники установ ООН, громадських організацій та місцевих органів влади в Луганській області. Підготовчі та методичні роботи тривали протягом усього 2019 року.

3. Методологія

Профілювання було зосереджене у міських районах, у межах до 20 км від лінії розмежування, впроваджуючи методологію та аналіз Рамкової програми Міжвідомчого постійного комітету до довгострокових рішень для внутрішньо переміщених осіб. Вона застосовує низку критеріїв для вимірювання ступеня, за яким ВПО змогли досягнути довгострокових рішень. З метою визначення конкретних проблем, пов'язаних з переміщенням, були зроблені репрезентативні вибірки як з числа ВПО, а також осіб, що не є ВПО у всіх п'яти населених пунктах, де проводилось профілювання.

Під час профілювання застосовувалися різні підходи до вибірки респондентів ВПО та осіб, які не є ВПО, частково для досягнення максимальної рандомізації відповідей, а частково – у відповідь на відсутність доступу до репрезентативних списків респондентів через законодавство про персональний захист, яке застосовується в Україні. Статистично значущі вибірки було відібрано як для груп ВПО, так і для груп, які не є ВПО. Респондентів стратифікували за п'ятьма міськими населеними пунктами, а також за гендерними й віковими групами в кожному з цих місць.

Остаточну методологію було розроблено у співпраці із завідувачем відділу соціальної та демографічної статистики Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України. Для домогосподарств, які не є ВПО, п'ять регіонів було розділено на виборчі округи, й було застосовано рандомізований набір респондентів на основі попередньо узгоджених гендерних і вікових квот для кожного населеного пункту. Ядро домогосподарств-респондентів ВПО було визначено на основі подібної стратифікації та на основі списків бенефіціарів обласного Центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Потім було застосовано частковий метод «снігової кулі», щоб отримати бажану кількість респондентів. Через різні обмеження щодо захисту персональних даних, Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді став суб'єктом, який було визначено як такий, що має достатньо широкі й загальнодоступні дані щодо ВПО. Втім, знаючи про потенційну упередженість отриманих списків і ризик виключення певних верств населення серед ВПО, кінцеві результати профілювання було оцінено й зважено на основі підходу, розробленого тим самим експертом з методології. Зважування не вплинуло на загальні результати, хоча мало незначний вплив на менші локалізовані субвибірки, які, однак, не є важливими для представлення в цьому звіті.

3 Міжвідомча бібліотека довгострокових рішень

Усі змістовні інтерв'ю проводилися віч-на-віч і проходили з грудня 2019 року по лютий 2020 року. Всього було опитано 2361 домогосподарство, зокрема 1025 домогосподарств ВПО та 1336 домогосподарств осіб, які не є переселенцями. Час інтерв'ю становив від 30 до 75 хвилин. Домогосподарствами ВПО було визначено будь-які домогосподарства, в яких є принаймні один член сім'ї, що є ВПО. Включення статистично значущої вибірки домогосподарств осіб, які не є ВПО, мало на меті проведення порівняльного аналізу для виявлення ключових вразливостей і проблем, з якими стикаються ВПО внаслідок переміщення, на відміну від загальних викликів, корінням яких є соціально-економічні реалії області.

4. Обмеження

Основне обмеження пілотного проєкту профілювання може бути пов'язано з тривалістю етапу планування та структурування профілювання в порівнянні з обмеженими часовими рамками для етапу збору даних. Це призвело до виникнення своєрідної «втоми», пов'язаної з пілотуванням, а також через численні зміни ключових співрозмовників і представників з усіх сторін процесу. Інші структурні обмеження пов'язані з такими чинниками:

- обмеженим доступом до контактів ВПО та початковою залежністю від даних, отриманих від Центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, який реєструє лише тих ВПО, які зверталися до Центру за певними послугами. Використаний у подальшому метод «снігової кулі» мав ризик виключення ВПО із соціальних зв'язків у громаді, які, можливо, можуть бути недостатньо представлені у вибірці. Щоб зменшити можливе упередження, згадане зважування було застосовано в аналізі результатів, і воно не виявило жодних розбіжностей, які вважаються актуальними для цього звіту;
- особи, які займалися підрахунком, стикалися з випадками неясності в певних питаннях, а також з певним дискомфортом і «втомою від оцінювання» серед респондентів, проте жоден із цих випадків суттєво не вплинув на представлену картину;
- загалом з різних причин респонденти в Україні не завжди готові відповідати на питання, пов'язані з фінансами та доходами, тоді як час збору даних (грудень-лютий), можливо, ще більше вплинув на їхні відповіді, пов'язані з витратами на оплату житла та можливістю заробляти, які можуть відрізнятись протягом року;
- через пандемію Covid-19 було неможливо провести обговорення у фокус-групах, як це було спочатку заплановано.

Через деякі із зазначених обмежень та через те, що збір даних було завершено до пандемії Covid-19 в Україні, яка вплинула на низку показників, включених до профілювання, у цьому звіті не висвітлено багато остаточних висновків. Ми вважаємо, що краще розглядати частину аналізу насамперед як орієнтовні дані та як відображення узагальненого, ширшого профілю ВПО, які нині мешкають у Луганській області, зі сподіванням на те, що деякі аспекти, представлені у звіті, може бути вивчено пізніше.

5. Міжнародні та національні стандарти довгострокових рішень

Ключові міжнародні орієнтири для підтримки досягнення довгострокових рішень для ВПО включають:

- Керівні принципи ООН щодо внутрішнього переміщення (1998)⁴
- Рамкова програма МПК до довгострокових рішень (2010)⁵
- Низку інших керівних і допоміжних документів, що окреслюють питання ВПО, зокрема Рамковий підхід національної відповідальності (2005)⁶, Принципи відновлення житла та майна для біженців і переміщених осіб («Принципи Пінейру», 2005) або Рішення Генерального секретаря ООН про довгострокові рішення (2011), а також конкретні вказівки УВКБ ООН, проєкту Інституту Брукінгса та Бернського університету щодо внутрішнього переміщення, спільноти Protection Cluster, організації Internal Displacement Monitoring Centre тощо.
- Нарешті, у жовтні 2019 року Генеральний секретар ООН створив Групу високого рівня з питань внутрішнього переміщення⁷, якій було доручено знайти рішення глобальної кризи внутрішнього переміщення

Відповідно до Принципу 6 Керівних принципів ООН щодо внутрішнього переміщення (КП ООН) «внутрішнє переміщення не повинно тривати довше, ніж вимагають обставини». Право ВПО на довгострокове рішення шляхом повернення, переселення та інтеграції додатково сформульовано в Принципах 28-30. Довгострокове рішення не досягається автоматично, щойно усунуто причину переміщення або вона зникає: у Рамковій програмі МПК до довгострокових рішень описано процес пошуку довгострокових рішень як поступовий і складний. Застосовуються вісім критеріїв для вимірювання прогресу їх досягнення: 1) безпека; 2) належний рівень життя; 3) доступ до засобів до існування; 4) відновлення житла, землі та майна; 5) доступ до документації; 6) возз'єднання сім'ї; 7) участь у державних справах; та 8) доступ до ефективних засобів правового захисту та правосуддя.

Відповідно до Закону про забезпечення прав і свобод ВПО в Україні, Україна зобов'язується вживати заходів для запобігання внутрішньому переміщенню, захисту та забезпечення прав і свобод ВПО та створення умов для їх добровільного повернення або інтеграції.⁸ Закон не визначає детально практичні аспекти довгострокових рішень і не визначає обов'язки національних, обласних чи місцевих органів влади, а лише координуючу роль Кабінету Міністрів України.⁹ У 2017 році Уряд України прийняв Національну стратегію щодо інтеграції ВПО та впровадження довгострокових рішень¹⁰, а у 2018

4 <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/07/GPEnglish.pdf>

5 Рамкова програма Міжвідомчого постійного комітету до довгострокових рішень для внутрішньо переміщених осіб.

6 https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/04_national_responsibility_framework_Eng.pdf

7 Група високого рівня з питань внутрішнього переміщення Генерального секретаря ООН.

8 Закон України «Про забезпечення прав і свобод ВПО в Україні», № 1706-VII від 2015, Ст. 2.

9 Там само, Ст. 10.

10 Національна стратегія щодо інтеграції ВПО та впровадження довгострокових рішень до 2020 року.

році — План заходів¹¹. Строк дії обох документів спливає у 2020 році, та очікується, що Кабінет міністрів незабаром прийме нові рамкові документи строком до 2023 року. Ці документи мали б знайти своє відображення в програмах та планах заходів на обласному та місцевому рівнях, щоб забезпечити необхідну підтримку ВПО в пошуку довгострокових рішень у межах відповідальності органів місцевої влади та місцевого самоврядування, особливо в контексті поточного процесу децентралізації.

Згідно з усіма міжнародними рамковими підходами, гуманітарні та розвиткові організації мають співпрацювати з національними та місцевими органами влади для того, щоб забезпечити наступні умови:

- ВПО можуть робити добровільний та обґрунтований вибір щодо того, яке довгострокове рішення вони хотіли б обрати;
- ВПО беруть участь у плануванні та управлінні довгостроковими рішеннями, щоб стратегії відновлення та розвитку враховували їхні права та потреби;
- ВПО мають доступ до організацій, що реалізують розвиткові та гуманітарні проекти;
- ВПО мають доступ до ефективних механізмів моніторингу. У випадках переміщення, спричиненого конфліктом чи насильством, ВПО залучено до процесів розбудови миру.¹²

Вищезазначені міжнародні стандарти було покладено в основу проекту профілювання. Зокрема, критерії Рамкової програми МПК використовувалися для визначення ключових тем дослідження та застосовувалися під час аналізу результатів.

6. Ключові результати

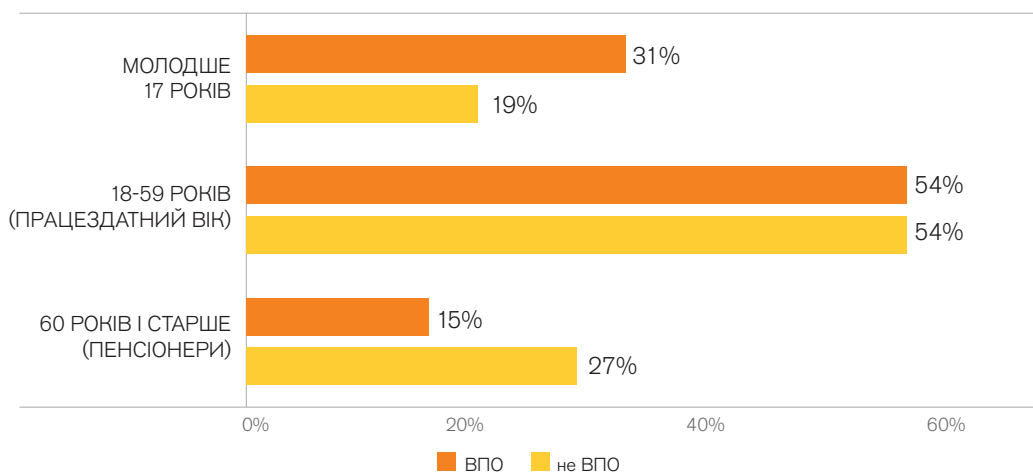
6.1. Загальний профіль домогосподарств

Відповідно до офіційної статистики ВПО в Луганській області, 72 % ВПО в Луганській області — люди похилого віку. Насправді частка осіб похилого віку серед ВПО, що проживають у містах значно нижча, навіть нижча за частку серед загального населення. По суті, всі інформатори пов'язували меншу частку людей похилого віку, які мешкають на ПУТ, з відсутністю доступного житла та порівняно дорогим ринком оренди, що змусило тих, хто не міг або не хотів залишитися зі своїми родичами, повернутися до місць походження. Також між переміщеними та непереміщеними особами було відзначено лише незначні відмінності за статтю та віком. Середній розмір домогосподарства серед респондентів становив сім'ї з двох осіб, і більшість членів домогосподарств як серед переселенців, так і серед приймаючої громади, були працездатного віку.

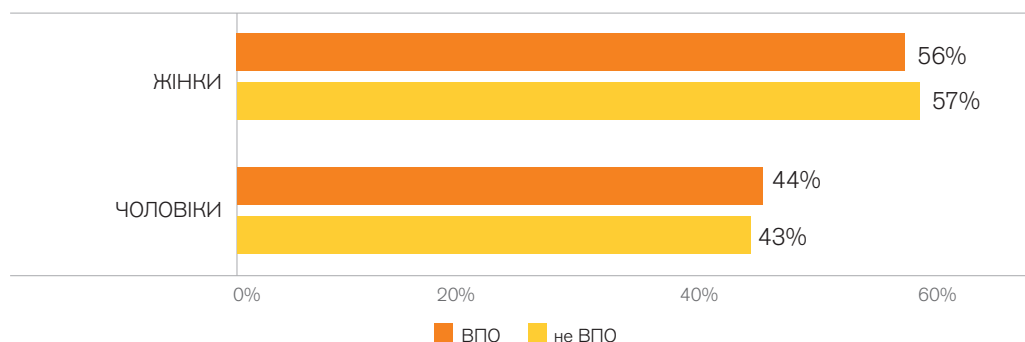
11 План заходів впровадження Національної стратегії щодо інтеграції ВПО та впровадження довгострокових рішень до 2020 року.

12 Рамкова програма МПК до довгострокових рішень.

РОЗПОДІЛ ЗА ВІКОМ

РОЗПОДІЛ ДОМОГОСПОДАРСТВ ЗА СТАТТЮ

Порівняно з офіційною статистикою Луганської області вибірка профілю ВПО значно молодша (15 % людей похилого віку порівняно з 72 % за даними офіційної статистики), має трохи вищий коефіцієнт чоловічої статі (44 % порівняно з 40 %) і відповідно більшу частку дітей (31 % порівняно з 8 %). Співвідношення статей серед ВПО працездатного віку (18-59 років) є таким самим, як і в усій вибірці, тобто 56 % для жінок і 44 % для чоловіків.

Вибірка ВПО включала як ВПО з підконтрольних, так і ВПО з непідконтрольних територій, причому більшість (95 %) складали останні. Також спостерігається деяка різниця між п'ятьма містами: в Рубіжному найбільша частка ВПО з ПУТ (14 %), а в Северодонецьку — найнижча (1 %). Більшість ВПО переміщено з Луганської області (92 %), тоді як 8 % прибули з Донецької області, а одна опитана сім'я походила з Автономної Республіки Крим. Більшість ВПО (93 %) перемістилися з адміністративних центрів — Луганська та Донецька, а також інших міських регіонів. У Кременній та Лисичанську найбільша частка ВПО із сіл: 11 % та 9 % відповідно.

6.2. Безпека та пересування через лінію розмежування

Відповідно до міжнародних стандартів, ВПО, які досягли довгострокових рішень, відчують себе у фізичній безпеці та матимуть доступ до ефективного захисту з боку національних та місцевих органів влади. Це включає не тільки захист від загроз, які спричинили переміщення, але й від тих загроз, які можуть призвести до повторного переміщення. Безпека визначається не тільки ризиками, безпосередньо пов'язаними з конфліктом (як-от наземні міни або нерозірвані боєприпаси), але може також включати переслідування на підставі переміщення, цькування, насильницькі напади, сексуальне насильство або експлуатацію тощо.¹³

Як опитані ВПО, так і не ВПО повідомили про порівняно високий рівень почуття безпеки у своїх районах. 90 % ВПО почувалися дуже або досить безпечно, коли пересуваються на самоті. Найчастіше згадувані причини почуття небезпеки пов'язані з відсутністю вуличного освітлення, групами молодих людей, які вживають алкогольні напої, та наявністю бродячих собак. Понад 97 % заявили, що не були жертвами жодних випадків посягання на безпеку, як-от словесних чи фізичних нападок, крадіжок або пограбування. Серед 3 %, які згадували про подібні випадки, більшість (75 %) повідомили про подію в поліцію.

Профілювання виявило деякі відмінності у сприйнятті безпеки між п'ятьма профільованими населеними пунктами. Про те, що вони відчуваються небезпечно, повідомили: 19 % респондентів-ВПО в Сєвєродонецьку, 13 % — у Лисичанську, 2 % — у Кременній та 4 % — у Старобільську.

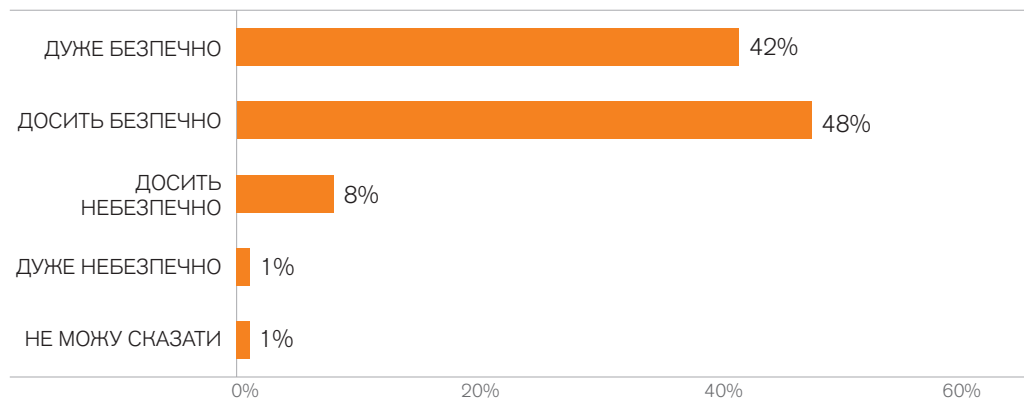
Із початку конфлікту в 2014 році території Донецької та Луганської областей було розділено 427-кілометровою лінією – лінією розмежування. Станом на жовтень 2020 року, між підконтрольною та непідконтрольною територіями функціонувало п'ять пунктів пропуску: чотири в Донецькій та один у Луганській області. Відкриття двох додаткових пунктів пропуску в Луганській області заплановано до кінця року. Для багатьох ВПО можливість вільного пересування через лінію розмежування є надзвичайно важливою для підтримання зв'язків з їхніми родичами, часто похилого віку.

Більше половини опитаних ВПО (54 %) заявили, що ні вони, ні члени їхніх домогосподарств не перетинали лінію розмежування протягом останніх 12 місяців. Цей висновок корелює з тим фактом, що значна частина працюючих ВПО працевлаштована в різних державних органах, і багатьом із них заборонено відвідувати місця попереднього проживання. Члени профільованих домогосподарств, які мешкають у Старобільську, підтвердили, що найчастіше подорожували до непідконтрольної території (57 %), тоді як члени профільованих домогосподарств із Лисичанська (36 %) перетинали лінію розмежування найрідше.

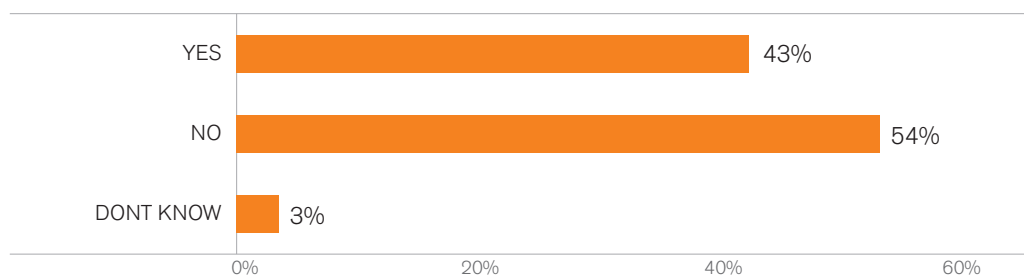
Із 43 % домогосподарств ВПО, які повідомили, що члени їхнього домогосподарства перетинали лінію розмежування, більшість (72 %) можуть вважатися такими, що регулярно (тобто частіше, ніж раз на рік) виїжджають на непідконтрольні території. Проблеми, з яки-

¹³ Рамкова програма МПК до довгострокових рішень, ст. 29.

НАСКІЛЬКИ БЕЗПЕЧНО ВИ ПОЧУВАЄТЕСЯ, ЙДУЧИ НА САМОТІ У ВАШОМУ РАЙОНІ ПРОТЯГОМ ДНЯ?

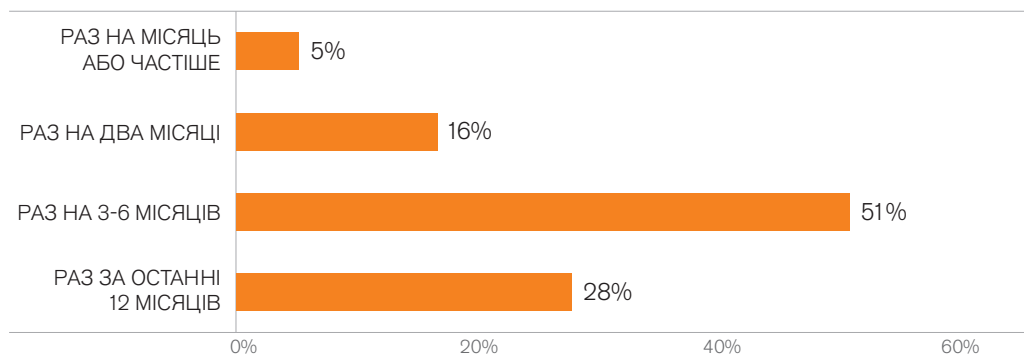

ХТОСЬ ІЗ ЧЛЕНІВ ВАШОГО ДОМОГОСПОДАРСТВА ПЕРЕТИНАВ ЛІНІЮ РОЗМЕЖУВАННЯ ЗА ОСТАННІ 12 МІСЯЦІВ?

ЯК ЧАСТО ХТОСЬ ІЗ ЧЛЕНІВ ВАШОГО ДОМОГОСПОДАРСТВА ПЕРЕТИНАВ ЛІНІЮ РОЗМЕЖУВАННЯ ЗА ОСТАННІ 12 МІСЯЦІВ?

(ВКЛЮЧАЄ ЛИШЕ ТИХ, ХТО ПЕРЕТИНАВ ЛІНІЮ РОЗМЕЖУВАННЯ ХОЧА Б РАЗ)

ми стикаються ВПО під час перетину, включають довгі черги та погані умови на пунктах пропуску. Основними причинами перетину лінії розмежування були відвідування родичів чи друзів, утримання будинків і квартир, оплата комунальних послуг. Подальші інтерв'ю підтвердили наявність достатньо високих побоювань, що за відсутності утримання житла та оплати комунальних послуг на непідконтрольних територіях майно може бути потенційно експропрійоване.

6.3. Соціальна згуртованість

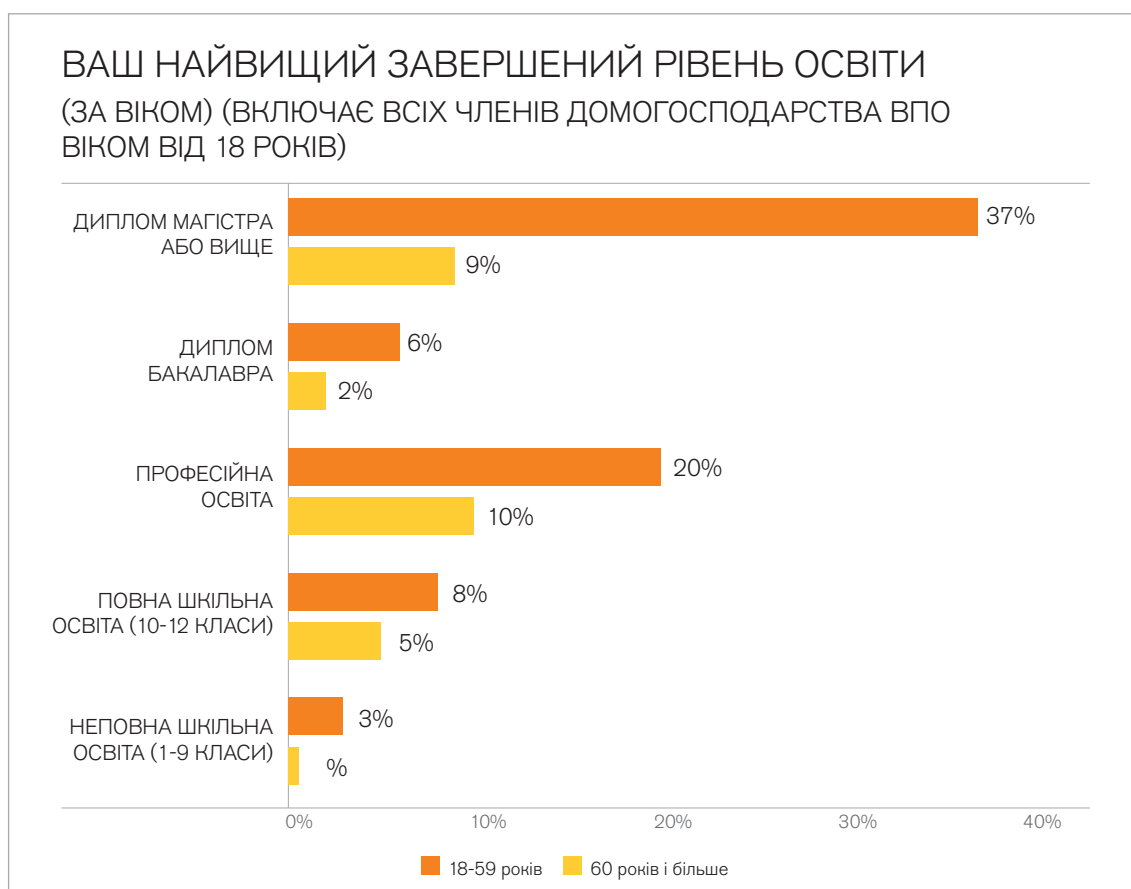
Ситуації масового внутрішнього переміщення, як правило, впливають на доступність житла, послуг та на можливості працевлаштування. У середньо- та довгостроковій перспективі ВПО, які шукають довгострокових рішень у певному регіоні, можуть вплинути на розподіл місцевих ресурсів та посилити конкуренцію на ринку праці. Додатковий споживчий попит також має тенденцію створювати інфляційні тенденції, що стосуються як переселенців, так і непереміщених осіб, тоді як економічні вигоди від наявності додаткової інтелектуальної та робочої сили, споживачів/покупців та/або платників податків у районі часто занижені.

У процесі профілювання було вивчено різні ситуації, коли ВПО можуть стикатися з перешкодами. Ми дійшли висновку, що самі ВПО рідко пояснюють свої проблеми фактом свого переміщення. Очікувано, перелік перешкод очолив доступ до житла, де 9 % респондентів вважають, що їхні поточні проблеми пов'язані з їхнім «статусом ВПО». Доступ до працевлаштування посідає друге місце (8 %), за ним іде доступ до медичних послуг (7 %), тоді як інші змінні проблеми оцінюються нижче ніж 5 %. Два відсотки опитаних ВПО підтвердили, що стикалися з проблемами у взаємовідносинах із сусідами, що не є переміщеними особами, та приймаючою громадою загалом. Хоча ВПО, які мешкають у Сєвєродонецьку, повідомляють про дещо вищий ступінь проблем, різниця між п'ятьма обраними населеними пунктами загалом не є суттєвою. Як підтвердили кілька інформантів, ступінь інтеграції та/або оцінка соціальної згуртованості найчастіше базується на самосприйнятті, коли відповіді, як правило, фільтруються за прийнятими стратегіями подолання. Так, респонденти не сприймають як проблему те, до чого їм вдалося адаптуватися.

У ході дослідження ми також намагалися вивчити ступінь сприйняття ВПО членами приймаючих громад і виявили, що приблизно чверть (26 %) непереміщених осіб вважають присутність ВПО значним фінансовим навантаженням на місцеві бюджети. Водночас більшість респондентів, які не є ВПО (88 %), висловили співчуття та розуміння з приводу біди ВПО та погодилися з тим, що ВПО потребують постійної підтримки з боку влади. Така ж частка осіб, які не є ВПО (88 %), вважають, що ВПО вже мають такий самий доступ до послуг, як члени місцевої громади.

6.4. Засоби до існування та зайнятість

Як ще одна необхідна умова досягнення довгострокових рішень, засоби до існування повинні дозволяти ВПО задовольняти принаймні основні соціально-економічні потреби, зокрема там, де це не гарантується державними програмами.¹⁴ Історично склалося так, що Луганська та Донецька області складали 15,7 % ВВП України завдяки металургійним, гірничовидобувним і хімічним заводам. Через конфлікт в обох областях спостерігалось скорочення цих галузей промисловості та/або значний контроль за ними з боку фактичних органів влади непідконтрольних Уряду України територій.¹⁵ Конфлікт також суттєво вплинув на зайнятість в обох областях. Як наслідок прямого чи опосередкованого впливу, малі та середні підприємства (МСП) зменшили свою економічну діяльність на 80-90 %, що призвело до відповідного відсотка втрачених робочих місць.¹⁶

Динаміка переміщення населення, зокрема в Луганській області, часто описується як переміщення з міських, промислових регіонів у сільські, сільськогосподарські регіони, хоча

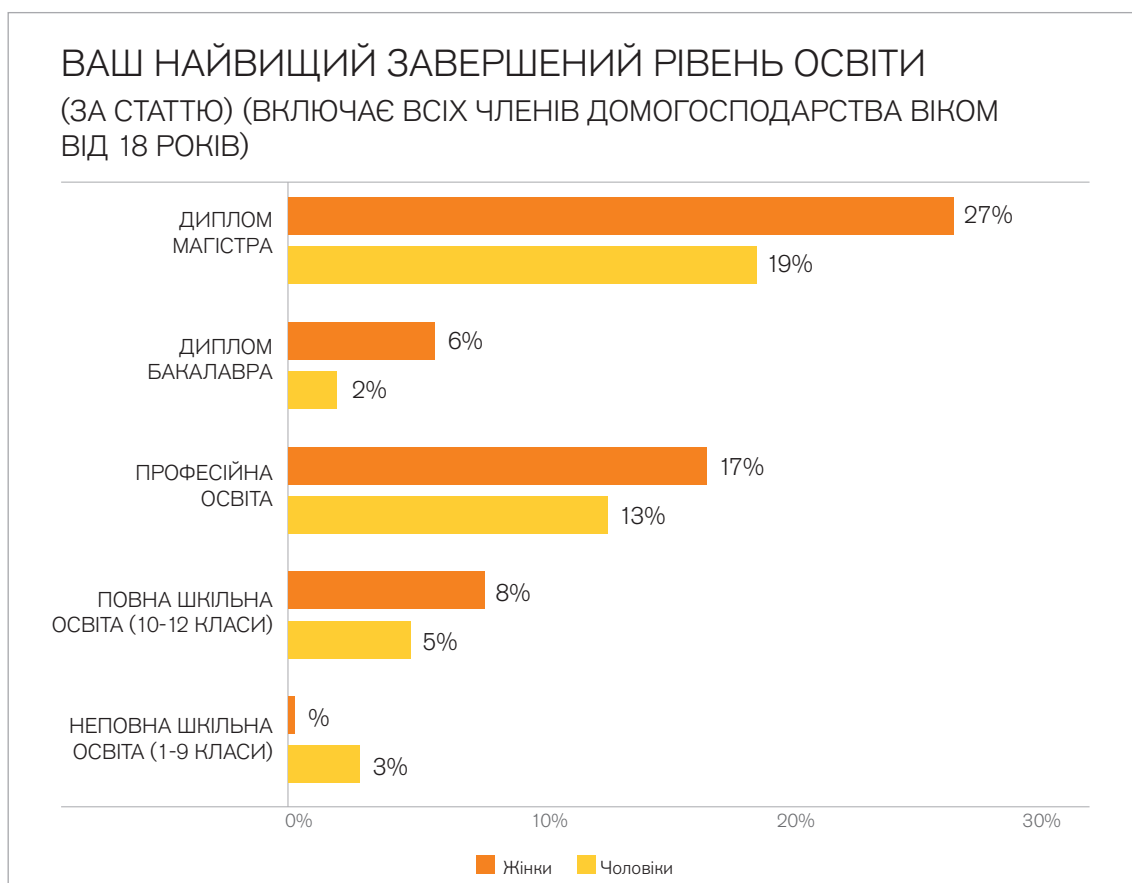
¹⁴ Рамкова програма МПК до довгострокових рішень, ст. 34.

¹⁵ Огляд гуманітарних потреб України 2020, с. 11.

¹⁶ Світовий банк; Європейський Союз; ООН. 2015. Оцінка відновлення та розбудови миру в Україні: аналіз наслідків кризи та потреб на Сході України, том 1. Зведений звіт. ст. 6 Світовий банк, Вашингтон, Округ Колумбія. © World Bank. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/22089> License: CC BY 3.0 IGO.

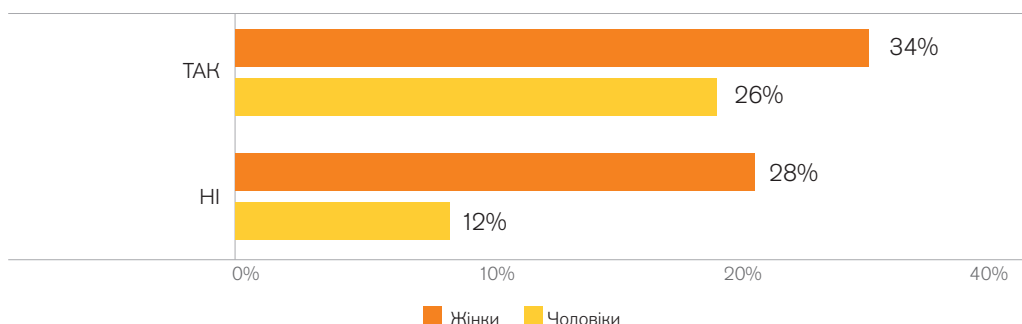
кілька міст ПУТ були спеціально побудовані для підтримки індустріалізації на Донбасі. Як вже було продемонстровано, і всупереч деяким припущенням, більшість профільованих ВПО (54 %) — дорослі працездатного віку (18-59 років) з відносно високим рівнем освіти: найвищий рівень освіти 54 % ВПО — університетські дипломи (46 % магістерські та 8 % бакалаврські); з них 80 % (43 % від загальної кількості) є дорослими працездатного віку, а 20 % (11 % від загальної кількості) перебувають на пенсії. Частка ВПО з вищою освітою серед дорослих людей працездатного віку становить 59 % і досягає найвищого рівня у Сєверодонецьку (78 %), а найнижчого — 44 % — у Лисичанську.

Серед ВПО працездатного віку 60 % повідомили, що працювали протягом останніх 4 тижнів, більшість із них (82 %) мають повну зайнятість, 10 % працюють за сумісництвом, 6 % працюють зрідка та 2 % — сезонно. Кількість тих, хто працює зрідка, та сезонних працівників, ймовірно, коливатиметься протягом року й потенційно недостатньо представлена у процесі профілювання, оскільки збір даних проводився протягом зимових місяців. Частіше працевлаштовані чоловіки працездатного віку, ніж жінки працездатного віку, які також становлять більшість тих, хто активно шукає роботу. Що стосується географічних відмінностей, то ВПО в Лисичанську повідомили про дещо нижчий рівень зайнятості, ніж в інших чотирьох містах, де рівень зайнятості не надто відрізняється.

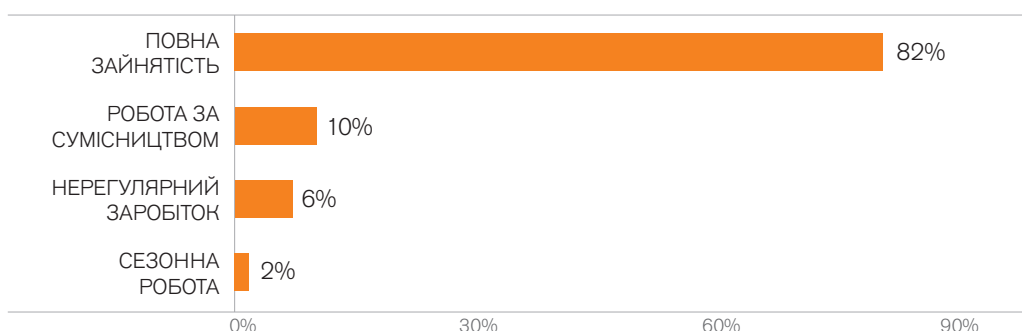
Із 40 % дорослих працездатного віку, які повідомили, що залишилися без роботи, 22 % активно шукали роботу, тоді як решта перебували в декретній відпустці, на пенсії, були студентами чи займалися домашнім господарством. Серед тих, хто активно шукає роботу, найбільшу групу становили ВПО із закінченою професійною освітою (40 %), за ними йдуть ВПО зі ступенем магістра або вищою освітою іншого ступеня (33 % усіх осіб, які активно шукають роботу).

ВИ ПРАЦЮВАЛИ ПРОТЯГОМ ОСТАННІХ 4 ТИЖНІВ? (ЗА СТАТТЮ) (ВКЛЮЧАЄ ВСІХ ЧЛЕНІВ ДОМОГОСПОДАРСТВА ПРАЦЕЗДАТНОГО ВІКУ)

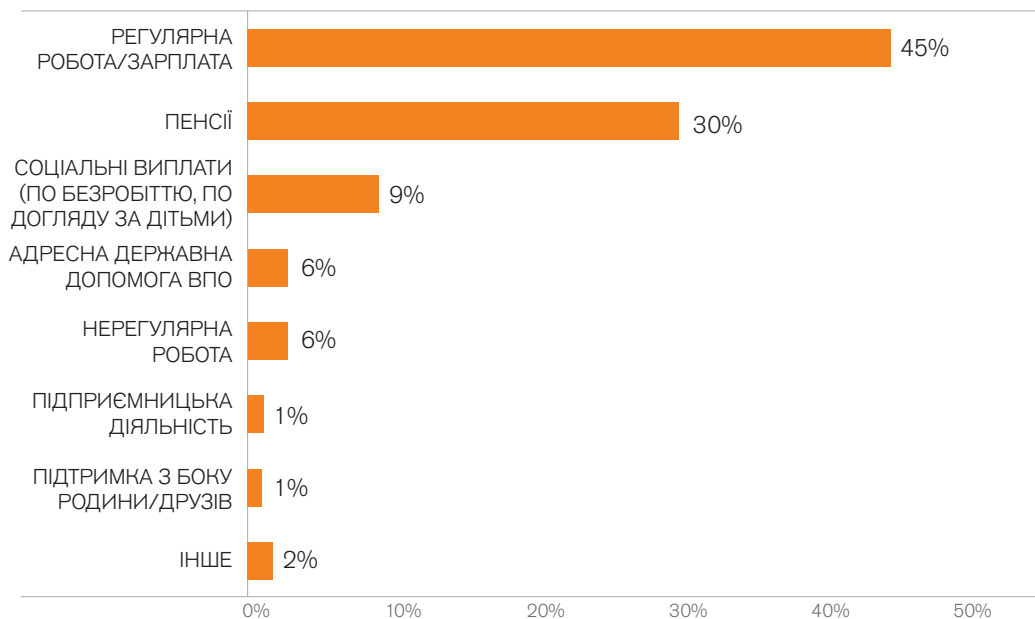

Відсутність можливостей працевлаштування впливає як на ВПО, так і на не ВПО. При цьому, 8 % ВПО повідомили, що стикалися з проблемами з працевлаштуванням через реєстрацію ВПО, тоді як 1 % вважали, що роботодавці не хочуть наймати ВПО. Найбільшими перешкодами під час пошуку роботи було зазначено погані умови праці та низька оплата, відсутність вільних робочих місць та відсутність робочих місць, що відповідають освітній кваліфікації. Наявність роботи в іншому місці також було зазначено як найчастіша причина, через яку ВПО були змушені переїхати.

ЯКОЮ БУЛА ВАША ОСНОВНА РОБОТА ЗА ОСТАННІ 4 ТИЖНІ? (ВКЛЮЧАЄ ВСІХ ЧЛЕНІВ ДОМОГОСПОДАРСТВА ПРАЦЕЗДАТНОГО ВІКУ)

ЯКЕ ОСНОВНЕ ДЖЕРЕЛО ДОХОДІВ ВАШОГО ДОМОГОСПОДАРСТВА ЗА ОСТАННІ 30 ДНІВ?

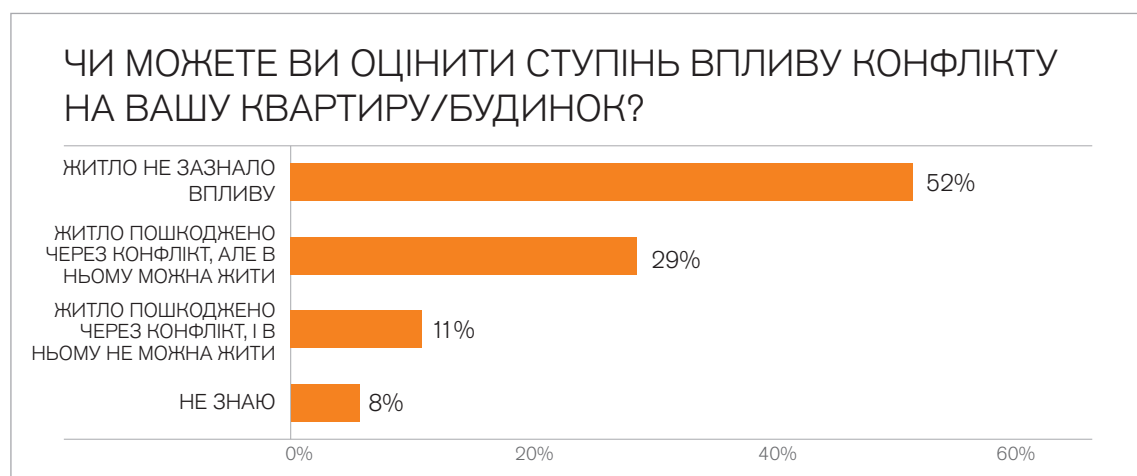
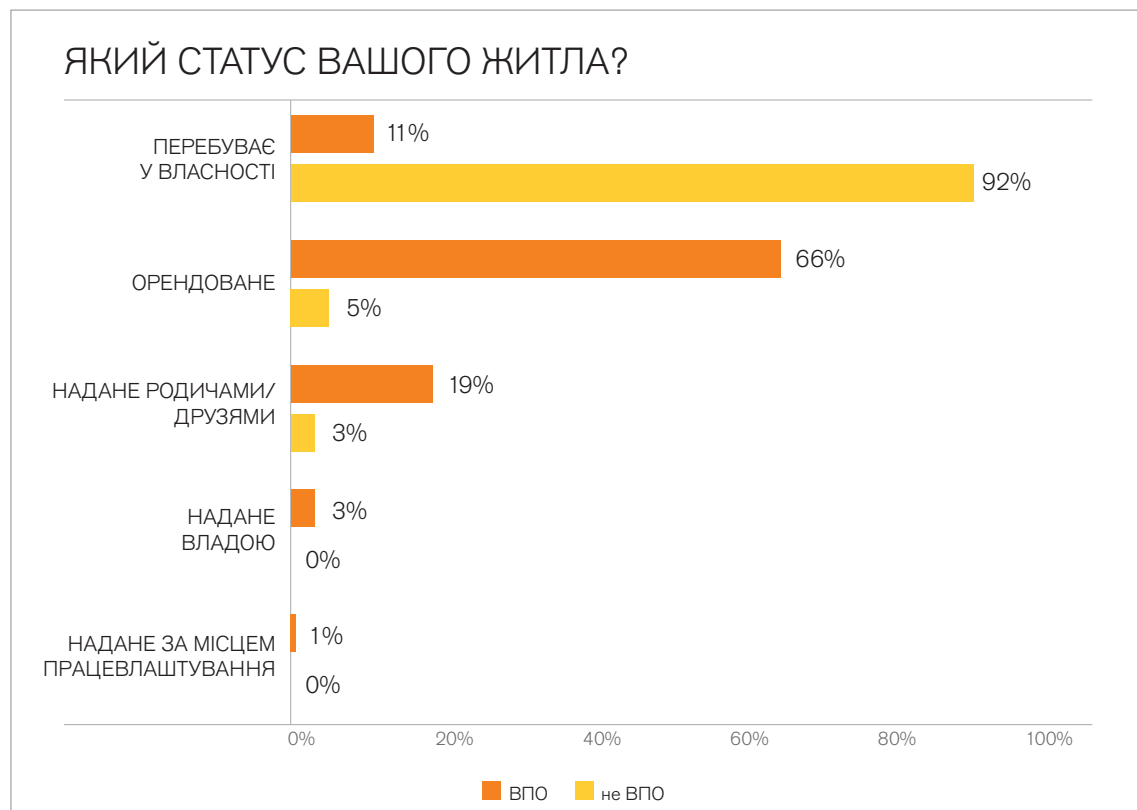
Основними джерелами доходу домогосподарств ВПО є регулярні зарплати (45 % респондентів) та пенсії (30 %). Водночас 15 % заявили, що залежать від інших видів державних виплат, зокрема соціальних виплат, пенсії та адресної допомоги ВПО.

Основними статтями витрат для домогосподарств ВПО є оренда житла, комунальні послуги та харчування. Хоча 66 % ВПО орендують житло, а вартість оренди, як правило, вважається головною статтею витрат і справді одним із визначальних факторів, який змушує залишатися, переїжджати чи повертатися до місця походження, зібрати ширші правдиві дані про витрати, пов'язані з орендою не було можливо. Так сталося здебільшого через побоюваннями ВПО щодо наслідків для орендодавців, які здебільшого не платять відповідних податків згідно фактичних орендних цін. Однак, можна зрозуміти щомісячні витрати, пов'язані з оплатою комунальних послуг, які за 30 днів до збору даних склалися у середньому 1234 грн (приблизно 40 доларів США). Так само середні витрати на їжу становили 2268 грн (приблизно 80 доларів США). Варто зазначити, що витрати на опалення можуть перевищувати 50 % бюджету домогосподарства протягом зимових місяців, коли й були зібрані представлені дані. Ймовірно, що протягом решти року загальні витрати на комунальні послуги будуть значно нижчими.

6.5. Житло, земля та майно

Ключова різниця між ВПО та не ВПО пов'язана з власністю на житло та забезпеченням гарантій володіння житлом. Якщо 92 % домогосподарств, які не є ВПО, повідомили, що мають власне житло, то рівень подібної відповіді серед ВПО становив 11 %. Більшість

ВПО повідомляли про оренду житла (66 %) або користування помешканням, наданим родичами або друзями (19 %). Близько 3 % ВПО повідомили, що мешкають у житлі, наданому владою. Порівняння між п'ятьма профільованими населеними пунктами показує значно вищий відсоток ВПО, які користуються помешканнями, наданими родичами та друзями, у Старобільську (32 %), порівняно з 10 % у Сєверодонецьку та 16 % в середньому в трьох інших містах. Крім того, рівень власності на нерухомість серед ВПО є суттєво нижчим у Сєверодонецьку.

Понад 80 % ВПО заявили, що задоволені якістю свого житла. Основні занепокоєння щодо адекватності житлових умов для ВПО пов'язані з проблемами опалення та недостатньою житловою площею. Незначна частина домогосподарств ВПО (4 %) зазначили, що вони стикнулися з проблемою виселення з орендованого житла впродовж останніх 12 місяців. Головна причина — орендодавець вирішив припинити здачу житла в оренду.

Більшість профільованих ВПО (95 %) мешкали на непідконтрольній Уряду України території, а в 72 % залишилося певне нерухоме майно (переважно квартири чи будинки) у населених пунктах, де ці особи мешкали до переселення. Із них 89 % заявили, що вони мають документи, що підтверджують право власності чи володіння, 6 % заявили, що документи було втрачено, а 2 % ніколи не мали документів. Проте під час профілювання не було перевірено, які документи були у ВПО. Досвід NRC щодо надання правової допомоги на Сході України неодноразово демонстрував, що багато ВПО не знають, які документи зараз є доказом права власності на майно, та значна частина вважає, що таку функцію виконують інші документи, наприклад, технічні паспорти тощо. Тому вищезазначені 89 % потенційно описують рівень впевненості в наявності належних документів, які підтверджують право власності на майно, а не сам факт наявності таких документів.

Із 72 %, у яких залишилося майно, 95 % повідомили, що їхнє майно знаходиться на непідконтрольній території. Невелика кількість ВПО залишили свої сільськогосподарські угіддя (6 %) та господарські активи/худобу (2 %) в місцях, де вони мешкали до переселення. Близько половини (47 %) ВПО, які володіли майном на непідконтрольній території, заявили, що розглядатимуть можливість відмови від цього майна, якщо їм нададуть майно на ПУТ.

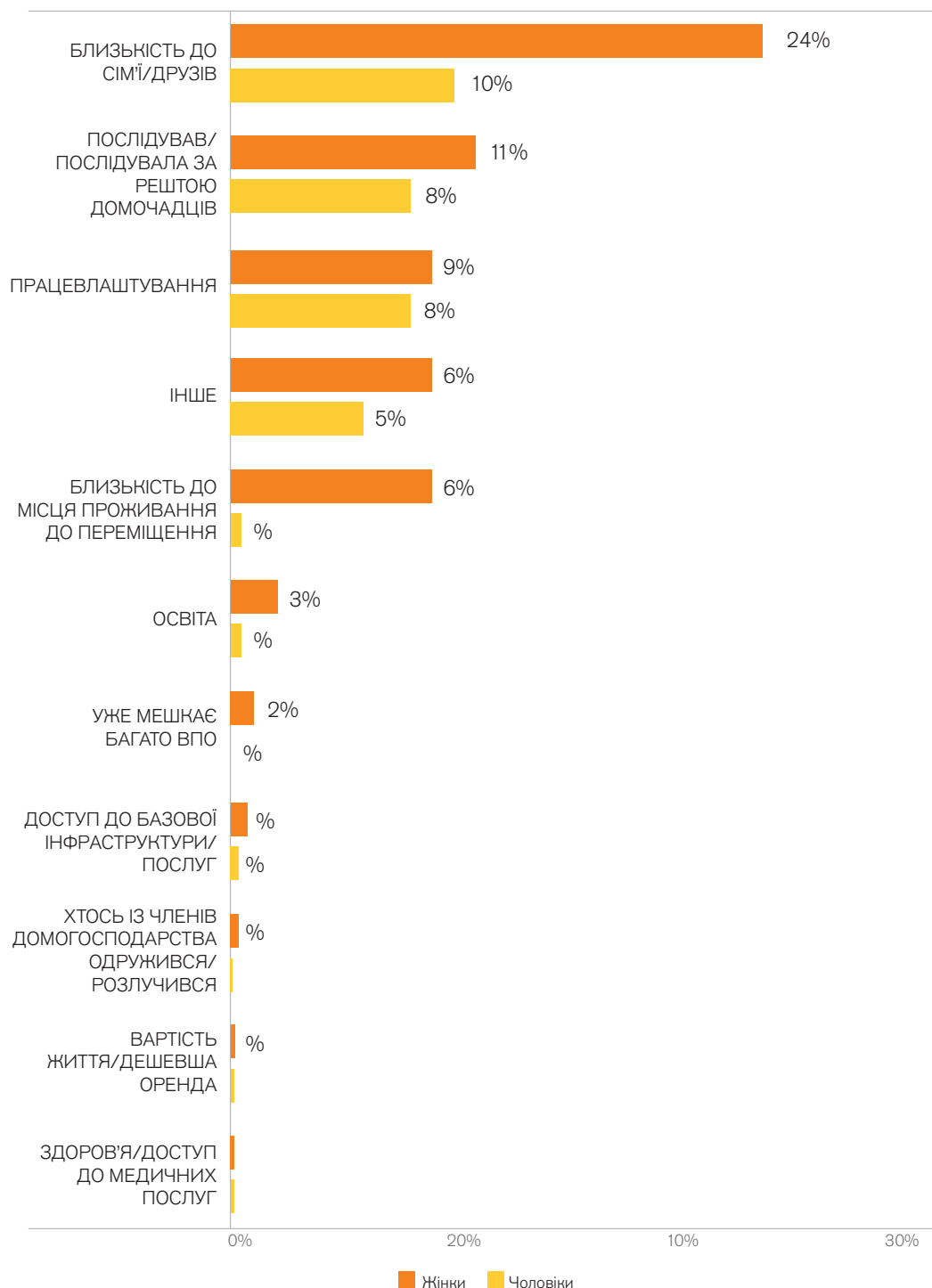
Незалежно від того, чи ВПО перетинають лінію розмежування чи ні, вони повідомляють про певний рівень знань щодо стану свого майна на непідконтрольній території. Близько половини ВПО заявляє, що їхнє майно не зазнало впливу конфлікту, тоді як 8 % не мають інформації про статус свого майна.

6.6. Майбутні наміри

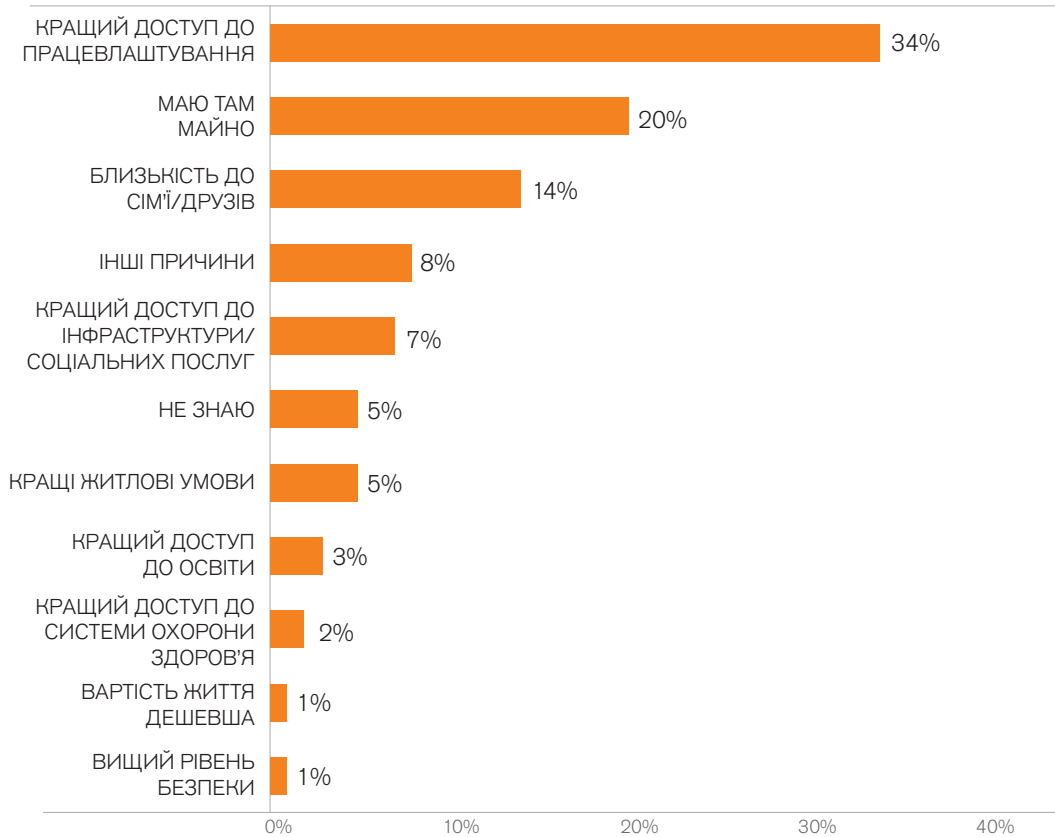
Право на довгострокове рішення передбачає, що ВПО самі визначають, залежно від обставин, чи хочуть вони повернутися, інтегруватися чи оселитися деінде в країні. Такий вибір повинні поважати й підтримувати інші суб'єкти: національні або місцеві органи влади, гуманітарні та розвиткові організації.¹⁷ Належне розуміння намірів та рухів ВПО є важливим для місцевої влади, щоб планувати політику у сфері внутрішнього переміщення та для роботи з потенційними факторами, що спонукають до подальшої міграції. Глибоке знання обґрунтування рішень ВПО щодо вибору конкретного довгострокового рішення допомагає усунути потенційні перешкоди для досягнення таких рішень.

¹⁷ Рамкова програма МПК до довгострокових рішень, ст. 12.

ЩО БУЛО ОСНОВНОЮ ПРИЧИНОЮ ПЕРЕЇЗДУ ДО ЦЬОГО МІСТА? (ЗА СТАТТЮ)

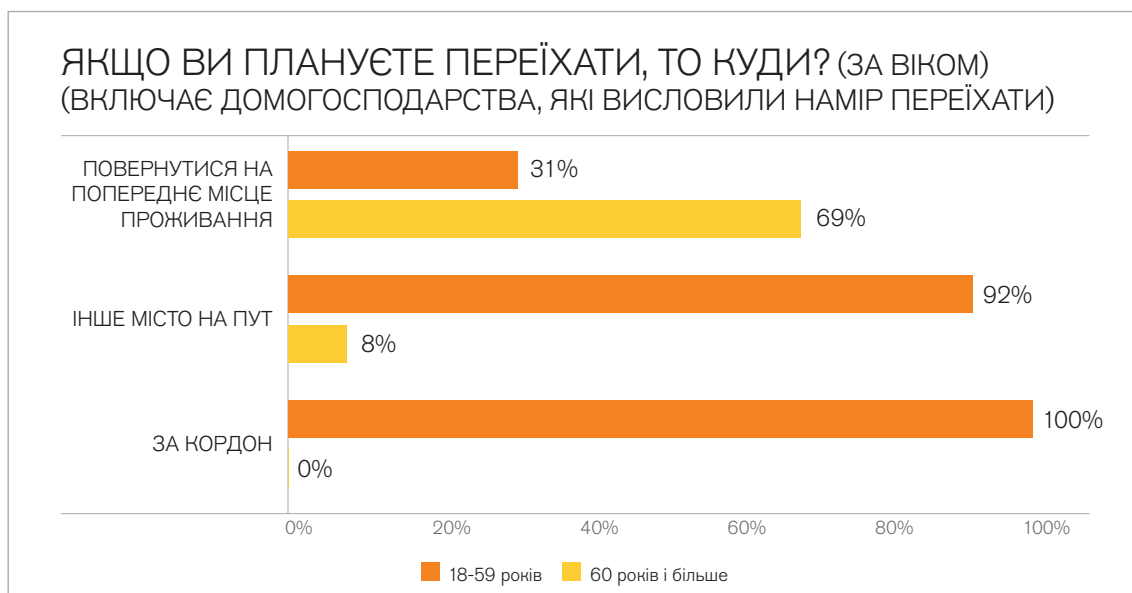
ЯКЩО ГОВОРИТИ ПРО МІСЦЕ, ЯКОМУ ВИ ВІДДАЄТЕ ПЕРЕВАГУ ДЛЯ ПЕРЕЇЗДУ, ЯКІ ОСНОВНІ ПРИЧИНИ ТОГО, ЧОМУ ВИ ПЛАНУЄТЕ ТУДИ ПЕРЕЇХАТИ?

Більшість ВПО (93 %), які зараз мешкають у містах Луганської області, мешкали в міських населених пунктах до переміщення: 42 % в адміністративних центрах — Луганську та Донецьку, 47 % — в інших міських населених пунктах на непідконтрольних територіях, а 4 % — у міських населених пунктах на ПУТ. Понад три чверті (79 %) прибули в теперішні місця проживання в 2014 та 2015 роках. Місце проживання вони обрали насамперед через близькість до сім'ї та друзів (34 %), уподобання решти членів домогосподарства (19 %) та можливості працевлаштування (17 %).

Близько половини (49 %) профільованих ВПО заявили, що вони мали намір залишитися в поточних місцях проживання, тоді як 13 % не були впевнені у своїх планах або не хотіли ділитися ними. 37 % ВПО висловили намір виїхати в якийсь момент, причому 8 % з них мали конкретні плани переїхати протягом найближчих 6 місяців. Порівняння між містами показує, що близько 50 % опитаних домогосподарств у Старобільську та 47 % домогосподарств у Лисичанську висловили намір виїхати в якийсь момент. За ними йдуть Рубіжне (39 %), Сєвєродонецьк (29 %) та Кремінна (24 %).

Із 37 %, які заявили, що хочуть залишити своє поточне місцезнаходження, 40 % мають намір повернутися до місць свого попереднього проживання, 36 % — в інше місто на ПУТ, а 11 % розглядають можливість виїзду за кордон. Решта 5 % не визначилися. Основними факторами, що впливають на рішення про переїзд, названо кращий доступ до працевлаштування (34 %), власне майно (20 %) та близькість до родини й друзів (14 %).

Майже 70 % ВПО, які висловили намір повернутися до місць походження, були старше 60 років, а основним джерелом їхнього доходу були пенсії. Основними причинами повернутися було названо залишене майно. Серед ВПО, які мають намір переїхати до іншого місця на підконтрольній території, 92 % — у працездатному віці (18-59 років), їхнє основне джерело доходу — заробітна плата, а спонукають їх здебільшого кращі можливості працевлаштування. Усі ВПО, які заявили, що хочуть переїхати за кордон, були в працездатному віці й здебільшого залежали від соціальних виплат, наприклад, виплат у випадку безробіття та виплат по догляду за дітьми, частково мали дохід від підприємницької діяльності. Доступ до вищих та/або передбачуваних доходів і відсутність засобів до існування є ключовими факторами, що стимулюють ВПО шукати можливостей в інших місцях, зокрема за кордоном.

Більше половини ВПО (61 %), які заявили, що мають намір повернутися до місць свого попереднього проживання на непідконтрольній території, не розглядали б можливість відмовитися від своєї власності на непідконтрольній території, якби їм надали майно на ПУТ. Порівняно з 19 %, які б розглядали можливість відмовитися від власності, 20 % — не впевнені. Більше 80 % тих, хто має намір повернутися, підтримують регулярний зв'язок з непідконтрольною територією, перетинають лінію розмежування принаймні кожні 6 місяців (15 % щомісяця, 27 % кожні 2 місяці та 42 % кожні 3-6 місяців).

Серед тих ВПО, які мають намір переїхати в інше місце в межах ПУТ, 77 % готові розглянути можливість відмовитися від власності на непідконтрольній території, якби їм надали майно в межах ПУТ. Більшість респондентів у цій групі (57 %) заявили, що не перетинали лінію розмежування за останні 12 місяців.

7. Тенденції, характерні для місцезнаходження

У багатьох аспектах п'ять профільованих міст схожі між собою, але в деяких вони, як правило, відрізняються. Профілювання не було зумисно спрямовано на створення профілів, характерних для конкретного місцезнаходження, проте можна виділити деякі відмінності та тенденції. Наприклад, у Сєвєродонецьку відносно вищий рівень освіти серед ВПО працездатного віку, з одного боку, і відносно вище сприйняття небезпеки, з іншого. Майже усі профільовані ВПО в Сєвєродонецьку походять з міських регіонів, вони частіше стикаються з проблемами доступу до своїх прав і, найрідше серед п'яти міст, живуть у власному помешканні. Вони також мають відносно нижчий намір покинути регіон у найближчому майбутньому.

У Лисичанську найбільша частка дітей, кількість ВПО із сільської місцевості та кількість ВПО з Донецької області є вище середньої. Тут також порівняно нижчий рівень освіти серед ВПО працездатного віку, найнижчий рівень зайнятості та відносно вищий рівень сприйняття небезпеки. Також відносно високий відсоток ВПО висловив намір залишити Лисичанськ.

У Старобільську найбільша частка домогосподарств ВПО (більшість з них походять з непідконтрольної території Луганської області), які мешкають у житлі, наданому родичами або друзями, найвищий рівень домогосподарств ВПО, які перетинають лінію розмежування, але й найвищий відсоток домогосподарств ВПО, які мають намір залишити регіон. Оскільки позитивну кореляцію між можливістю перетнути лінію розмежування (збереження певної форми фізичного контакту з територією походження) та наміром залишитися була досить чітко продемонстровано в процесі профілювання, дані, схоже, свідчать про те, що існує взаємозв'язок між передбачуваністю вирішення житлового питання та наміром залишатися в одному місці. У Старобільську також відносно більша частка ВПО похилого віку з вищою освітою.

Показники Рубіжного та Кремінної здебільшого співвідносяться із загальними середніми значеннями з ледь помітними відхиленнями. У Кремінній відносно більше ВПО із сільської місцевості та ВПО із ПУТ, найвищий рівень уявлення про безпеку та найменша частка домогосподарств з наміром покинути територію. У Рубіжному спостерігається найвища частка ВПО працездатного віку із закінченою професійною освітою й відносно більша частка ВПО, які прибули з Донецької області. У Рубіжному також пропорційно найменша кількість домогосподарств, які думають повернутися.

8. Ради з питань ВПО

Профілювання було здійснено у співпраці з багатьма міжнародними й національними, громадськими й урядовими зацікавленими сторонами, а його основна мета полягала в підтримці процесу прийняття місцевих рішень у Луганській області в розробці різних стратегій, спрямованих на підтримку довгострокових рішень для ВПО. Департамент соціального захисту населення Луганської обласної державної адміністрації залишався головним партнером у цій роботі в адміністрації та центральним учасником процесу створення обласної ради з питань ВПО, яка з'явилася в адміністрації навесні 2020 року за підтримки місцевого представництва благодійної організації «Благодійний фонд «Стабілізаційний Суппорт Сервіс» (SSS).

SSS реалізує свій пілотний проєкт Ради з питань ВПО у чотирьох областях України (Донецькій, Луганській, Харківській та Запорізькій), щоб сприяти участі ВПО у плануванні та управлінні довгостроковими рішеннями та в загальнодержавному процесі демократизації. У кращому дусі Керівних принципів щодо внутрішнього переміщення — Рамкової програми МПК до довгострокових рішень, Ради з питань ВПО було створено як консультативно-дорадчі, посередницькі та представницькі органи ВПО під егідою різних існуючих структур управління. Ради з питань ВПО мають служити платформами для полегшеного діалогу між органами влади, приймаючими громадами та громадами ВПО, а також забезпечувати належні консультації та участь ВПО у розробці обласних чи місцевих законодавчих і політичних пропозицій, що стосуються прав ВПО, законних інтересів і перспектив досягнення довгострокових рішень. Кожна з Рад з питань ВПО, що було сформовано під час пілотного проєкту SSS, було вбудовано в інший орган відповідних структур управління (обласна адміністрація, міська рада тощо).

Луганська рада з питань ВПО є консультативно-дорадчим органом, створеним при Луганській обласній державній адміністрації за Розпорядженням голови Луганської обласної державної адміністрації № 176 від 28 лютого 2020 року. Основними завданнями Ради з питань ВПО є моніторинг проблем ВПО в області, просування їхніх прав, надання пропозицій щодо обласної політики та спілкування з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування з питань переміщення. Заступником голови Луганської ради з питань ВПО є директор департаменту соціального захисту населення. Рада також включає представників інших департаментів обласної адміністрації та низку ВПО-представників організацій громадянського суспільства.

Оскільки Луганська рада з питань ВПО формувалася паралельно з висновком профілювання, вона стала природним партнером, який може перевірити й застосувати дані, зібрані в процесі профілювання. SSS та NRC продовжують підтримувати Луганську раду з питань ВПО, надаючи їй інструменти, що базуються на фактичних даних, які буде використано для адвокації у сфері обласної політики, що сприяє інтеграції ВПО.

9. Висновки

У ситуації, коли офіційна статистика ВПО не розмежовує ВПО та осіб, які не є ВПО та проживають на НПУТ, загальнодержавні стратегії навряд чи зможуть задовільнити потреби, на які вони спрямовані. Локалізовані та конкретні для певної проблеми, місцеві, обласні та/або міжобласні процеси збору даних можуть замінити відсутність надійних централізованих даних. Саме вони можуть використовуватися для підтримки стратегічних підходів та прийняття рішень на основі фактичних даних.

Загальновизнано, що багато ВПО, зокрема у великих містах, змогли спонтанно інтегруватися, без додаткової зовнішньої допомоги, однак про цей процес немає достатньо доказів чи знань. Інтеграція здебільшого вимірюється на основі самосприйняття та почуття «як удома». Ризики полягають у тому, що на це сприйняття інтеграції значною мірою впливає те, що ВПО часто просто змушені адаптуватися до перешкод, з якими стикаються. Незважаючи на самосприйняття інтеграції, ВПО змушені залишатися зареєстрованими як ВПО, щоб отримати доступ до пенсій та інших соціальних виплат. Численними залишаються випадки, коли довідка про взяття на облік як ВПО вимагається без будь-якого юридичного обґрунтування (наприклад, у банківських установах). Особи, які не є ВПО та які постійно мешкають на непідконтрольній території, змушені «імітувати» внутрішнє переміщення, тоді як інтегровані ВПО на ПУТ не можуть відмовитися від своєї реєстрації, щоб продовжувати отримувати доступ до своїх прав.

Якщо спиратися на офіційну статистику, профіль ВПО в Луганській області нараховує 281 000 осіб, 72 % з яких — люди похилого віку, тоді як насправді кількість ВПО, які фактично мешкають в області значно нижча, а більшість ВПО, що проживають у містах — працездатного віку. Це профілювання не мало на меті визначити точну кількість ВПО в Луганській області, а лише підкреслило необхідність встановлення правдивих даних і спрямування будь-яких стратегій підтримки ВПО на інший, а не на офіційно представлений профіль населення.

Таким чином, найбільша частка міського населення ВПО в Луганській області включає випускників університетів працездатного віку, більшість з яких — жінки. Випускники університетів також становлять другу за відсотком в області групу осіб, які активно шукають роботу, а низька якість робочих місць та неадекватна оплата праці зазначаються як найпоширеніші перешкоди на шляху до стабільного працевлаштування.

Незважаючи на те, що існують перешкоди для рівного доступу до прав між ВПО та не ВПО, про них повідомляється рідше, що скоріше вказує на індивідуальний досвід, а не на системні проблеми. Одна з основних відмінностей пов'язана з доступом до належного й доступного житла, що у свою чергу пов'язано із засобами до існування домогосподарств, оскільки витрати на житло (орендна плата та вартість комунальних послуг) часто становлять найбільшу частку витрат у бюджеті домогосподарств. Вони також сприймаються як головна причина того, що багато людей, особливо похилого віку, вирішили залишитися у своїх звичних місцях проживання на непідконтрольній території, зберігаючи реєстрацію ВПО.

Через п'ять-шість років після переселення близько 40% домогосподарств ВПО у п'яти містах Луганської області розглядають можливість покинути місце проживання, головним чином через пошуки кращих можливостей для працевлаштування. Більшість з них сподіваються переїхати в інші міські населені пункти в межах ПУТ, а незначна частина планує переїхати за кордон. Профілювання виявило чітку позитивну кореляцію між здатністю ВПО перетинати лінію розмежування та їхнім наміром залишатися в межах своїх регіонів.

Профілювання не дало остаточних результатів щодо значних відмінностей у доступі до зайнятості для ВПО чи не ВПО, що принаймні частково пов'язано з відносно високим відсотком ВПО, зайнятих у державному секторі. Однак, це вказує на потенційну невідповідність між професійним досвідом безробітних ВПО та наявними можливостями працевлаштування, можливо, доцільними для суб'єктів, які займаються професійною підготовкою та подібною діяльністю.

10. Рекомендації

Попри те, що національна влада несе основну відповідальність за підтримку ВПО в пошуку довгострокових рішень, будь-який ефективний процес неможливий без участі самих ВПО у процесах прийняття рішень та розробки політик, що впливають на їхній добробут. Процес пошуку довгострокових рішень є багатогалузевим, включає цілий ряд суб'єктів і неможливий без надійних вихідних даних про кількість ВПО та їхні потреби. Він має враховувати наміри ВПО, перешкоди, з якими вони стикаються у здійсненні цих намірів, їхню особливу вразливість та потреби, пов'язані з переміщенням. Дуже важливо поставити ВПО в центр цього процесу, як з точки зору розуміння їхніх потреб і намірів, так і шляхом забезпечення їхньої участі у формуванні відповідної політики.

Здійснене профілювання спрямовано на покращення місцевих знань про потреби та наміри ВПО, порівняно з реаліями місцевого, непереміщеного населення. Його слід розглядати як пілотну вправу для вдосконалення розуміння локалізованих реалій переміщення, які може бути відтворено горизонтально та вертикально. Наведений нижче набір рекомендацій включає деякі уроки, отримані від пілотного профілювання, а також прямий досвід опитаних ВПО:

Національним органам влади:

- Переглянути підхід до реєстрації ВПО, зокрема відокремити реєстрацію ВПО від реєстрації мешканців непідконтрольних територій, які отримують пенсії на ПУТ.
- Встановити процедури, за допомогою яких збирається та оновлюється інформація, що стосується фактичних ВПО, зокрема уподобання, потреби та місця фактичного проживання ВПО.
- Скласти карту перешкод, з якими стикаються ВПО при доступі до існуючих житлових програм, та розширити їх шляхом включення різних категорій ВПО та житлових рішень.

- Розробити та впровадити комплексну систему компенсацій для ВПО.
- Забезпечити достатню кількість бюджетних асигнувань для реалізації Національної стратегії щодо інтеграції ВПО та впровадження довгострокових рішень.
- Підтримати обласні та міжобласні органи влади у відповідних стратегічних та бюджетних процесах, спрямованих на сприяння впровадженню довгострокових рішень для ВПО.
- Задokumentувати й продемонструвати найкращі практики з різних регіонів України, пов'язані з всеосяжним прийняттям рішень на основі даних і розробкою програм, пов'язаних із впровадженням довгострокових рішень для ВПО.

Владі Луганської області:

- Продовжувати взаємодію та консультації з ВПО для збільшення їхньої участі у прийнятті рішень через створену Раду з питань ВПО та інші платформи (зустрічі, консультації, обговорення у фокус-групах тощо).
- Розробити та прийняти План дій Луганської області щодо реалізації Стратегії щодо інтеграції ВПО та впровадження довгострокових рішень на найближчий період.
- Розробити та прийняти Цільову програму Луганської області щодо інтеграції ВПО з адекватними фінансовими асигнуваннями та забезпечити відображення конкретних потреб і перспектив ВПО в інших обласних програмах.
- Забезпечити, щоб усі обласні та місцеві програми базувалися на правдивій інформації про місцезнаходження та потреби ВПО, які фактично мешкають на ПУТ. Із цією метою визначати потреби в додаткових даних і за необхідності брати участь у зборі даних/аналізі потреб.
- Надати підтримку об'єднаним територіальним громадам у плануванні довгострокових рішень та створенні рад з питань ВПО або подібних структур, які можуть забезпечити відповідний внесок у місцеві стратегії та бюджетні рішення.

Міжнародній спільноті:

- Підтримувати національну, субнаціональну та міжобласну владу у всіх вищезазначених питаннях та обумовлювати таку підтримку шляхом доступу до надійних базових даних.
- Залучатися до збору локалізованих даних у співпраці з місцевими органами влади та, виходячи з їхніх потреб, підтримувати всеосяжний процес прийняття рішень на основі фактичних даних.
- Підтримувати владу й ВПО у вирішенні ключових нагальних потреб, пов'язаних із житлом та засобами до існування.

Norwegian Ministry
of Foreign Affairs

Цей звіт було підготовлено за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ Норвегії. За його зміст відповідає лише NRC, і він жодною мірою не відображає погляди Міністерства закордонних справ Норвегії.